

„Félek a szótól”

Brauch Magda
beszélgetése
Böszörményi Zoltánnal

— *Kezemben tartom első verseskötetedet. Címe: Örvényszárnyon, 1979-ben jelent meg Aradon. Emlékszel a könyvbemutatóra?*

— Ugye, ez csak amolyan „felvezetés”, ahogyan ma divatosan mondják?

— *Az volna, persze. Mindkettőnknek közös szép emléke az az őszi délután, hiszen egyszerre mutatták be első kötetünket. Bár számomra — nyilvánvalóan — a sajátom volt a fontosabb, a Tiéd is őszintén érdekelt, már abból a szempontból is, hogy abban az időben nemigen találkoztam kortárs fiatal aradi szerzők műveivel nyomtatásban, főleg önálló kötetben, bár tudomásom volt a mi Tóth Árpád Irodalmi Körünk tolforgatóinak állandó tevékenységéről. Ezért hittem, hogy lehetőség sincs a megjelenésükre. Bár az én kötetem teljesen más témájú volt, és a Kriterion adta ki, nem tudom elfelejteni, mennyi gonddal, vitával, levélváltással stb. járt, amíg két évig húzóódott a kiadása, pedig olyan illusztris személyiség állt „mögöttem”, mint Szabó T. Attila professzor. Hogyan érted el, hogy ezzel a — most újraolvasott, és nagyon jónak tartott — kötettel már azokban a nehéz években debütálj az erdélyi magyar szépirodalomban?*

— Hát itt messzebbre kell visszanyúlni az időben. Első verseim a *Napsugár*-ban jelentek meg Lászlóffy Aladár és Kányádi Sándor támogatásával. 11 éves voltam akkor. Lászlóffy közölte az első novelláimat is a *Napsugár*-ban, később az *Ifjúmunkás*-ban jelent meg egy hasábnyi versem Lázár László támogatásával 1969-

ben. Ekkor már 18 éves voltam. Később az *Utunk* és a *Korunk* is közölte még néhány versemet, aztán hosszabb ideig nem jelent meg tőlem semmi, de közben írtam. Ekkor már gondoltam egy kötet kiadására, a temesvári Facla kiadó szerkesztőjéhez, Mandits Györgyhöz fordultam segítségért, de azzal „biztatott”, hogy rendben van, de ehhez „sorba kell állni”. Ekkor elhatároztam, hogy a Litera kiadónál saját költségen jelentetem meg első kötetemet, és majd a másodikkal álllok be a Facla sorába. Nem került az olyan nagyon sokba, ha az ember jól gazdálkodik. Így látott napvilágot az *Örvényszárnyon*, majd a Facla kiadónál is ki nyomtatták a második kötetemet, de az akkori cenzúra bezúzatta.

— *Miért?*

— Hát lehetett azt tudni? Valami nem tetszett nekik. Ettől kezdve fekete bárány lettem, az állásomat is elvesztettem, és üldözöttnek kellett éreznem magamat, mert az is voltam, azt sem tudom, miért. Hiszen tudod, hogy volt az akkoriban...

— *Ezért hagytad el szülőföldedet, amelyről olyan meghatóan írsz Ide tartozom című versedben: „Ide tartozom, / mint talaj húsába ültetett fa”, vagy — fiatal emberként — kalandvágyból is, hiszen erről is vallasz a kötetben Képzeld magad végtelennek című versedben, mely cikluscím is?*

— Nem kalandvágyból, szó sincs róla. A félelem, az ijedelem, az üldözöttség érzése vitt ki. A menekülttáborban sokszor fel is költöttek, idegenek, mert kiabáltam álmomban. Azután is sokáig üldöztek ezek a rémálmok: faggattak, még kínoztak is álmomban. Ezért úgy terveztem, hogy a lehető legtávolabb kerülök majd onnan, ahol mindezt többé-kevésbé át is éltem: a szülőföldemtől. Ausztráliába készültem, de a véletlenek folytán a kanadai követségen hallgattak meg először, így oda kerültem. Szerencsére.

— Én is úgy gondolom, ez nagy szerencse volt. Jókor voltál jó helyen, és még jobb helyre kerültél. Sikeres, gazdag ember lettél, bár valószínűleg sok küzdelem, csalódás, nehézség, kiábrándulás után. Legalábbis, ha a Vanda örök és Az éj puha teste című regényeidben valóság is van annyi, mint fikció. Vagy nem jól látom?

— Nagyon jól látod.

— A rendszerváltás után visszatértél szülőföldedre — bár gyakran tartózkodsz máshol is —, itt lettél mai szóval: szponzor —, az aradi „magyar nábob”, az ultramodern Jelen-ház megteremtője, a Jelen, később Nyugati Jelen napilap és az Irodalmi Jelen folyóirat főszerkesztője és tulajdonosa, hát ez — pestiesen szólva: nem semmi. Bőszi Zoltán nem hétköznapi hőssé vált saját szűkebb pátriájában. Mi hozott hazra, és honnan jött a Jelen-ház ötlete?

— A rendszerváltás után a szabadság lehetősége. Akkor már beletanultam a kapitalista piaci konjunkturális lehetőségekbe, és reméltem, hogy itthon is lehet érvényesülni. Így is történt. Fényforrással kezdtem kereskedni, bevezettem Romániába újból a Tungsram márkát, ebből sikerült 14 hónap alatt arra a kétmillió dollárra szert tennem, ami elegendő volt arra, hogy a bukaresti fényforrás gyárat megvásároljam. Ennek a profitjából alapítottam a Jelen-házat. Az ötlet onnan jött, hogy Torontóban is működött egy magyar ház, bálteremmel, klubokkal. Itt is megvan mindez, emellett könyvkereskedés, olvasószoba, az Alma Mater irodája, nagyterem, mely színházi előadásokra is alkalmas, vendéglő, bár és elsősorban a Nyugati Jelen szerkesztősége — a napilap öt megyében jelenik meg — és itt szerkesztjük a havonta megjelenő Irodalmi Jelen című folyóiratot is, mely a földkerekség egész magyarságához eljut, valamint itt működik az Irodalmi Jelen Könyvkiadó is.

— *Állíthatom, hogy ez a multifunkcionális intézmény az aradi magyarság második otthona. Magam legalábbis annak érzem, és ez nekem sokat jelentett, persze, gondolom, az aradi magyar értelmiség nagy hányadának, hiszen itt szórványban élünk. Nemes célt szolgál az úgynevezett „vagyonod”, és ezért is becsüllek, de számomra Böszörményi Zoltán mégis elsősorban a költő, a szépíró, akinek köteteit szeretem, pedig — meg kell mondanom — nagyon igényes olvasó vagyok. A továbbiakban beszéljünk szépirodalmi munkásságodról. Kezdjük a három verseskötettel, az Aranyvillamos három szakaszával. Mit jelképez mindháromban az „aranyvillamos”?*

**Az Irodalmi Jelen öt éves évfordulóján 2006. november 12-én
Budapesten a Fészek Múzeumban.**

**Balról jobbra: Tarján Tamás, Kántor Lajos, Böszörményi Zoltán,
Liptay Katalin, Orbán János Dénes, Galkó Balázs**

— A jelkép ötlete onnan származik, hogy a traischircheni menekülttáborban a villamos a bécsi opera elől indult el — Bécs és Baden között közlekedett. Lágerlakó voltam, és akkor elképzeltem, hogy az ember életében is van egy ilyen villamos, mely egyes stációkban megáll: ezek az állomások az életcélok, melyeket az ember állandóan kerget.

— *Jó, a menekülttáborban megértem, hogy pesszimista módon gondolkoztál, de azóta változott a helyzeted, verseidben mégis állandóan lemaradsz ezeken az állomásokon az „aranyvillanosról”. Miért?*

— Lemaradtam eddig, mert ahelyett, hogy irodalommal, írással foglalkoztam volna, az élet mindig más programot diktált. Örültem az üzleti sikernek, miért tagadnám, de — talán a tudat alatt — mindig fájt az, amiről lemaradtam.

— *Azért ez enyhe túlzás, mert írtál egyet-mást. A versesköteteken kívül két regényt, a novelláskötetet, melyről recenziómban nemrég írtam le, hogy lírában, epikában egyaránt maradandót tudsz alkotni, nehez eldönteni, melyikhez van nagyobb tehetséged. Te hogyan érzed ezt?*

— Itt nem a tehetségről van szó, hanem arról, hogy melyik műfajnak sikerül közelebb férkőznie az olvasóhoz. A próza népszerűbb, mint a vers, az írónak idomulnia kell az olvasói „piac” követelményeihez. Márpedig az író szereti, ha visszajelzései vannak.

— *Ez így igaz, magam is tapasztaltam (bár más műfajban „működöm”). Akkor beszéljünk a két regényedről, melyek már az előbb szóba kerültek. A Vanda örök — szerintem — előfutára, úgy is mondhatnám, előkészítése nagyregényednek, Az éj piha testé-nek. Vagy nem jól látom?*

— De, megint nagyon jól látod.

— *Akkor lássuk ez utóbbit. Az éj puha teste félig-meddig, helyel-közszel önéletrajzi fogantatású. Ismerek néhány hasonló témájú, úgy értem, szintén életrajz és fikció keveredésével keletkezett kiváló alkotást. Elsősorban Eszterházy Péter, Kertész Imre, Vámos Miklós, Szabó Magda, Nádas Péter regényeire gondolok. Ezek nagy nevek és a műveik is nagyok. Ráadásul modern, kortárs írók. Ezekhez kellett — illetve lehetett — viszonyítanom a Te nagyregényedet, mert én ehhez a színvonalhoz vagyok szokva. Ha most azt mondom, hogy Az éj puha teste beleillik ebbe a sorba, akkor tudom, hogy mit beszélek. És beleillik. Főleg a különleges szerkesztésmódja „fogott meg”. Ez tulajdonképpen nemcsak modern, hanem egyedülálló is: nem csupán az idősíkok fölcserélése, hanem a „regényben egy másik kerek regény”, amit a főbős a hosszú repülőúton olvas, közben jelen vannak más szereplők külön történetei is, akik bizonyos fokig szintén főbősöknek számítanak, mégis könnyen nyomon követhető a cselekmény (persze, csak az igényesebb olvasóknak). Hogy tudtad ezt így megszerkeszteni, ki-találni, összefogni? Melyek a kedvenc regényeid?*

— Gyermekkoromban nagyapám padlásán egy rakás ponyvaregényt találtam, olvastam is, azt hittem, ez az irodalom. Aztán valahogy közénk keveredett, olcsó kia-

dásban a *Háború és béke*. Persze, nem tudtam, ki az a Tolsztoj, de nagyon tetszettek a háborús jelenetek is, a szereplők is, ellentétben azzal a világgal, amelyet a ponyvák-ból ismertem meg. Később, mikor Thomas Mann *Varázsbegyével* megismerkedtem, rádöbbsentem, hogy az író számára megengedhető, hogy regényhősét olyan élethelyzetekbe kényszerítse, melyeket maga soha nem ért meg, és szabad utat engedhessen képzeletének. Életemben a másik kulcsfontosságú regény James Joyce *Ulisses-e* volt. Homérosz eposzának hősét próbálta rávetíteni a XX. század eleji ember életére. Ez a példa adta a lehetőséget arra, hogy egy olyan regénystruktúrát építsek fel, ami párhuzamos életet mutat be, sorsokat vetít egymásra, és a cselekmények szálait egybefonja. Regényemben a kiindulópont Tamás önéletrajzi ihletésű utazása, de ez később összefonódik azoknak az életével, akiket megismer. Másik nagy élményem Hamvas Béla *Karnevál* című regénye volt, ennek a struktúrája is rendhagyó. Persze az én regényem menete írás közben alakult ki.

A „vendég”, Faludy György első látogatása alkalmával Aradon 2005-ben
(Balról jobbra: Böszörményi Zoltán, Anavi Ádám, Faludy György,
Márkus Barbarossa János, Balázs Imre József)

— És sikerült. Nem szokásom a hízelgés, nincs rá okom vagy céloom vele, de ami jó, az jó. Ez elmondható novelláskötetedről is. A *Halálos bűn* rövid, de hatásos, frappáns írásokból áll. Mikor és hol szoktál írni, hogyan szakítsz rá időt? Vagy ez a „főfoglalkozásod”, és a többire kell időt szakítanod?

— Jelen pillanatban végre elmondhatom, hogy ez a főfoglalkozásom. Egyébként a *Halálos bűn* írásai évtizedek alatt érlelődtek meg bennem, így csak a memóriám merev lemezéről kellett ezeket előhívni.

— Tudod, hogy nyelvművelő vagyok és stílusista, nem tagadom, hogy minden apróbb-nagyobb nyelvi hiba, stílustalanság zavar, mind élőszóban, mind írásban. Gyakran találkozom ilyen jelenségekkel, még művelt emberek beszédében, jó írók műveiben is, de nem szoktam szóvá tenni, tapintatból, illemből, ha Nálad is fölfedeznék ilyesmit, most elkerülném a témát. De Te — annak ellenére, hogy hosszú évtizedekig idegen környezetben éltél — hibátlanul beszélsz és írsz magyarul. Hogyan tudtad ilyen tisztán megőrizni anyanyelvedet?

2006 novemberében Budapesten
az Alexandra Könyvkiadó könyvbemutatóján
(Balról jobbra: Kukorelly Endre, Lászlóffy Aladár, Balogh Robert,
Böszörményi Zoltán, Orbán János Dénes, Nagy Koppány Zsolt, Sigmond István)

— Jólesik, amit mondsz. Erről van egy elméletem. Az anyanyelvet úgy lehet tisztán megőrizni, hogy gyermekkorban valakinek nagyon meg kell szerettetnie az emberrel, mert ha nem érzi otthon magát anyanyelvének világában, ha nem válik létszükségletévé, akkor nyilván elsorvad az a nyelvi világ, ami egyszer élt benne. Az indíttatás a legfontosabb. Nekem édesanyám sokat mesélt, felolvasta Benedek Elek, Andersen meséit. Később, mikor már olvasni tudtam, mindig könyvet kaptam ajándékba karácsonyra, születésnapra. Édesapámat ismerted, maga is író volt. Kötete is megjelent, tőle is az anyanyelvem megbecsülését tanulhattam. Széchenyi István annak idején, az Akadémia megalapításakor kijelentette, hogy legfontosabb feladat a magyar nyelv ápolása. Én is ehhez tartom magam.

Dedikálás 2009-ben Budapesten a 80. ünnepi könyvhéten

— Ez nagyom szép, és világos, egy magyar írónak így kell gondolkodnia. De megjegyzném, abhoz, hogy valaki pallérozottan, nyelvhelyességi hibáktól mentesen beszéljen — és írjon —, nem mindig elég az otthoni indíttatás, az is szükséges, hogy az „elindító” (általában a szülei, nagyszülei) is helyesen beszéljék az anyanyelvet, mert a gyermek nem magától tanul beszélni, hanem tőlük. Később az iskola és az olvasmányok is befolyásolják, beszédének helytelen beidegződéseit később nagyon nehéz kiküszöbölni. Te nyilván már otthonról hoztad a helyes, tiszta magyar beszédet.

— Ez így van, de egyszer mégis leírtam, hogy félek a szótól...

— Miért?

— Mert állandó kétségben órlódom, hogy vajon sikerül-e úgy használnom a szót, hogy pontosan, világosan, érthetően kifejezzem mindazt, amit gondolok és érzek. Minden írástudó felelőssége ebben rejlik. A szót nem lehet csak úgy „odaadni”, figyelembe kell venni a jelentését, és ki kell fejeznie egy bizonyos hangulatot. A szónak súlya és mélysége kell hogy legyen. Hatnia kell. Wittgensteinnak van egy esszéje, életének utolsó szakaszából, címe: *A bizonyosságról*. Ebben a nyelvet mint cselekvést vizsgálja, azt akarja bizonyítani, hogy a nyelv nemcsak a logikában, a megtapasztalásban, azaz empirikusan meghatározó tényező, hanem bizonyosságtétel is egyben arról, amit gondolunk, amit cselekszünk. A nyelvhasználatban a valóságnak kell tükröződnie. Ezért kell gondosan és pontosan megválogatni a használt szavakat.

— Igen, ez tulajdonképpen minden beszélőre vonatkozik, de az írónak kötelessége. Más a beszélt köznyelv és más a szépirodalmi stílus, de ezzel Te teljes mértékben tisztában vagy. Tagja vagy a romániai és a magyarországi írószövetségnek, gyakran veszel részt konferenciákon, könyvbemutatókon és egyéb rendezvényeken. Neves írógyéniségekkel találkozol, többekkel össze is barátkoztál, bizonyára vannak példaképeid is. Beszélj ezekről.

Az ünnepi könyvhéten (Balról jobbra: Danyi Zoltán, Weiner Sennyey Tibor, Balogi Virág, Böszörményi Zoltán, Hegyi Botos Attila)

Böszörményi Zoltán és Kevin Costner

— 1983-ban vettek fel a Romániai Írók Szövetségébe, 1999-ben a Magyar Írószövetség tagja lettem. Rendkívül gazdag baráti köröm alakult ki a magyar írók között, sok nevet sorolhatok fel, de csak a legközelebbieket említem. Ilyen íróbarátaim Szócs Géza, Kányádi Sándor, Orbán János Dénes, Csordás Gábor, Mészáros Sándor, Kukorelly Endre, Gömöri György, Sárközy Mátyás, Péter Sherwood, Ferdinándi György, Vizinczey István, ilyen volt Faludy György, és különös lelki kapcsolat fűzött John Updikehoz.

— *Milyen nyelvekre fordították le a könyveidet?*

— Şerban Foartă és Gábos Ildikó román nyelvre fordított a verseimből *O sumă de sonete* címmel és ők tolmácsolták *Az éj puha teste* című regényt is. Az Egyesült Államokban Sohár Pál fordította angolra verseimet és a két regényt. Torontóban megjelent a *Vanda örök* és *Az éj puha teste*. Ez utóbbit franciára Raul Weiss fordította, a *Bandát* németre Schiff Júlia. Hudy Árpád német fordításában jelent meg *Az éj puha teste*. Jurij Guszev oroszra fordította mindkét regényemet.

A szerző fordításban megjelent könyvét dedikálja

2005-ben a 95 éves „Mesterrel” és baráttal, Faludy Györggyel

— *Mik a további terveid, mármint szépirodalmi téren? Jelenleg min dolgozol?*

— Másfél évvel ezelőtt elkezdtem dolgozni harmadik regényemen. Címe az lesz: *Regál* (ez visszafelé olvasva Läger). Ezt abbahagytam a novelláskötet és egy új verseskötet kedvéért (a *Halálos bűn* és a *Majoranna helyzetjelentése a tökéletes boldogságról*), de be fogom fejezni a *Regált*. Van még két regényprojektem, az egyik Mexikóban játszódik, a másik nagyregény lesz, hosszabbra tervezem, mint *Az éj puha* testét.

— *Köztudomású, hogy világhíró polgár vagy, nemcsak utazol távoli országokban, hanem rövidebb-hosszabb ideig ott is tartózkodsz, a világ több pontján otthon érezheted magad. Ez azt jelentené, hogy „világpolgár” vagy, otthonod az egész földgolyó? Vagy számodra is — mint mindannyiunknak, akik nem saját akaratukból az anyaország határain kívül élünk — a szülőfölded jelenti az igazi otthont?*

— Sokféle megfordulok a világban, de számomra az anyanyelv az igazi otthon, mert az bárhol meg tudja teremteni a hazát. Ez a mi szerencsénk.

Jancsik Pál

Vers a Szent György-szobor elveszett pajzsára

De hát mire volna jó az a pajzs?
Fölösleges volt, azért vesztetett
el hatszáz év ködös forгатagában...
Az én harcom nem lelkes viadal,
nem szemtől szembe torna más lovaggal
nemes hölgyek színében és kegyéért.
Az én harcom más. *A sárkányölő* —
e címmel tisztelt meg a köztudat,
s én keserves tusában küszködöm
e csúszó-mászó óriási gyíkkal,
arcomon undor, keserű harag,
oly régen tart e küzdelem, hogy olykor
már azt hiszem, saját magam vagyok
a sebzett sárkány is az út porában,
undorom és haragom egyre nő,
hiszen csak így lehetek önmagam,
csak így, a sárkányokkal együvé
zárva teljes a kompozíció.
De bármi ronda is e harc,
hinnem kell a gesztusom igazában:
hogy ki-ki önmaga sárkányait,
a sok kicsinyes, önző, buta hullót,
az aljasság pormászó férgéit
kell hogy legyőzze, mielőtt
nemesebb tornákba vetné magát.
Ha el nem orozzák dárdámat is,
a hullók itt lenn el nem szaporodnak,
s föl nem falnak lovastól engem is —
ki tudja, talán egy napon
méltóbb harcok lovagja lehetek.
